

idea

SPİNOZA

3. DUYGULARIN DOĞASI VE KÖKENİ ÜZERİNE

TÖREBİLİM — 2

SPİNOZA

Geometrik Düzendeki Tanıtılı

Törebilim — 2

BÖLÜM III

Duyguların Doğası ve Kökeni Üzerine

Çeviren
Aziz Yardımlı

idea • istanbul

İDEA CEP KİTAPLARI — 025

İdea Yayınevi

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul
iletisim@ideayayinevi.com / www.ideayayinevi.com

Bu çeviri için © AZİZ YARDIMLI 1996-2011

BENEDICTUS DE SPINOZA

Geometrik Düzendeki Tanıtım

Törebilim

Ethica

ordine geometrico demonstrata

(1677)

I. BASKI 1996

İDEA CEP KİTAPLARINDA DÖRDÜNCÜ BASKI 2011

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü

İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın

yeniden üretilemez.

İDEA CEP KİTAPLARI DİZİSİ 025 / FELSEFE 15

SÜRELİ YAYIN

YAYININ ADI: Spinoza; *Törebilim* — 2

YETKİ SAHİBİ / SORUMLU MÜDÜR: ALİYE ZEYNELOĞLU

YÖNETİM YERİ: İDEA YAYINEVİ

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul

YAYININ SÜRESİ: 30 GÜNDE BİR

BASKI: BAYRAK MATBAASI

Davutpaşa Cad. 14/2 34015 Topkapı — İstanbul

DAĞITIM: YAYSAT

Doğan Medya Tesisleri, Hoşdere Yolu 34517 Esenyurt — İstanbul

Printed in Türkiye

ISSN 2146-3557

İDEA E1 2011/06

İçindekiler

Törebilim/Ethica

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: *Duyguların Doğası ve Kökeni* — 7

EKLER

ARKASÖZ / AZİZ YARDIMLI 81

ÇÖZÜMLEME / AZİZ YARDIMLI — 93

SPİNOZA İÇİN KISA BİR SÖZLÜK — 97

DİZİN — 101

BÖLÜM ÜÇ

Duyguların Kökeni ve Doğası

Önsöz

Duygular ve insanların yaşam yolları üzerine yazmış olanların çoğu evrensel doğa yasalarını izleyen doğal şeyleri değil, ama doğanın dışında olan şeyleri ele alıyor görünürler. Aslında, doğadaki insanı bir krallık içersindeki krallık olarak tasarlıyor görünürler. Çünkü insanın doğa düzenini izlemekten çok bozduğuna, kendi eylemleri üzerinde saltık bir gücü olduğuna, ve kendisinden başka hiçbirşey tarafından belirlenmediğine inanırlar. Dahası, insan güçsüzlüğünün ve tutarsızlığının nedenini doğanın evrensel gücüne değil, ama insan doğasının sızlandıkları, güldükleri, küçümsedikleri ya da, daha da yaygın olarak görüldüğü gibi, tiksindikleri bilinmez bir kusuruna yüklemeye geçerler; ve bu arada anlığın güçsüzlüğünü en güzel ve en kurnaz sözlerle çekiştirmeyi bilenlere tanrısal olarak bakılır. Gene de, doğru yaşam yolu üzerine eşsiz pekçok şey yazmış ve ölümlülere sağgörülü öğütler vermiş olan değerli insanlar eksik değildir (ve onların emek ve çalışmalarına ne denli borçlu olduğumu kabul

ediyorum); ama bildiğim denlisiyle hiç kimse duyguların doğalarını ve güçlerini, ve anlığın onları denetlemede onlara karşı nelere yetenekli olduğunu belirlemiş değildir. Aslında ünlü Descartes, anlığın kendi eylemleri üzerinde saltık bir gücü olduğuna inanmış olmasına karşın, gene de boş yere insan duygularını ilk nedenleri yoluyla açıklamaya ve aynı zamanda anlığın onlar üzerinde saltık egemenlik kazanabilmesinin yolunu göstermeye çalıştı; ama benim görüşümde, yeri geldiğinde açıkça göstereceğim gibi, büyük anlığının keskinliğinden başka birşey göstermedi. Burada insan duygularını ve eylemlerini anlamaktan çok onları küçümsemeyi ve onlarla alay etmeyi yeğleyenlere geri döneceğim. Böylelerine insanların kusur ve saçmalıklarını geometrik yolla incelemeye girişmem ve onların her zaman usa aykırı diye, boşuna diye, saçma ve tiksindirici diye haykırdıkları şeyleri pekin bir uslamlama yoluyla tanıtlamayı istemem hiç kuşkusuz tuhaf görünecektir. Ama nedenim şudur. Doğada onun herhangi bir kusuruna yüklenebilecek hiçbirşey olmaz; çünkü o her zaman ayındır, kuvveti ve etkinlik gücü her yerde bir ve ayındır; başka bir deyişle, her şeyin olmasını ve bir biçimden bir başkasına değişmesini belirleyen yasaları ve kuralları her yerde ve her zaman ayındır, öyle ki tüm şeylerin doğasını anlamanın yolu da bir ve aynı olmalı, eş deyişle, herşey doğanın evrensel yasa ve kuralları yoluyla anlaşılmalıdır. Öyleyse nefret, öfke, haset duyguları, kendilerinde alındıklarında, geri kalan her tekil şey gibi, doğanın aynı zorunluk ve kuvvetinden doğarlar; dolayısıyla anlaşılmalarını sağlayan belli nedenleri kabul ederler, ve salt görülmeleri bize haz veren başka her şeyin özellikleri denli bilinmeye değer belli özellikler taşırlar. Bu yüzden duyguların doğa ve kuvvetini ve anlığın onlar üzerindeki gücünü irdelemede Tanrı ve anlık üzerine bundan önceki bölümlerde kullandığım aynı yöntemi izleyeceğim, ve insan eylem ve itkilerini tıpkı çizgileri, yüzeyleri ya da cisimleri ele alıyormuş gibi irdeleyeceğim.

TANIMLAR

1. Etkisi kendisi yoluyla açık ve seçik olarak algılanabilen nedene yeterli neden diyorum. Öte yandan, etkisi yalnızca kendisi yoluyla algılanamayan nedene yetersiz ya da bölümsel neden diyorum.

2. İster içimizde ister dışımızda yeterli nedeni biz olan herhangi birşey yer aldığı zaman, başka bir deyişle (önceki Tanıma göre), ister dışımızda ister içimizde olsun, doğamızdan yalnızca o doğa yoluyla açık ve seçik olarak anlaşılabilen herhangi birşey doğduğu zaman *etkinizdir* diyorum. Buna karşı, ancak bölümsel nedeni olduğumuz birşey şey içimizde yer aldığı ya da doğamızdan doğduğu zaman *edilgin* olduğumuzu söylüyorum.

3. *Duygu* [*affectus*] ile bedende onun kendisinin etkinlik gücünü arttıran ya da azaltan, ona yardımcı ya da engelleyici olan değişkileri, ve aynı zamanda bu değişkilerin idealarını anlıyorum.

Öyleyse, eğer bu değişkilerin herhangi birinin yeterli nedeni biz olabilirsek, duyguyu bir *eylem* [*actio*] olarak, yoksa bir *tutku* [*passio*] olarak anlıyorum.

KONUTLAMALAR

1. İnsan bedeni etkinlik gücünü arttıran ya da azaltan birçok yolda, ama ayrıca etkinlik gücünü ne büyüten ne de küçülten başka birçok yolda da etkilenebilir.

Bu konutlama ya da belit Bölüm 2, Ön. 13'ü izleyen Kon. I ve Yard. Ön. 5 ve 7 üzerine dayanır.

2. İnsan bedeni birçok değişime uğrayabilir, ve gene de nesnelere izlenim ya da izlerini (Bölüm 2, Kon. 5), ve dolayısıyla şeylerin aynı imgelerini saklayabilir; imgelerin tanımını için bkz. Bölüm 2, Ön. 17'ye Not.

ÖNERME 1

Anlığımız kimi zaman etkin, ama kimi zaman edİlgindir: daha açık olarak, yeterli ideaları olduğu sürece zorunlu olarak etkin, ve yetersiz ideaları olduğu sürece zorunlu olarak edİlgindir.

Tanıt. Her insan anlığında idealardan kimileri yeterli, başkaları ise sakat ve karışıkır (Bölüm 2, Ön. 40'a Not). Ama herhangi bir anlıkta yeterli olan idealar Tanrının o anlığın özünü oluşturması ölçüsünde Tanrıda yeterlidir (Bölüm 2, Ön. 11'e Sonurgu); ama herhangi bir anlıkta yetersiz olanlar da Tanrının yalnızca o anlığın özünü değil, ama aynı zamanda başka şeylerin anlıklarını [*al-arum rerum 'mentis'*]* kendinde kapsaması ölçüsünde onda yeterlidir (aynı Sonurguya göre). Dahası, verili herhangi bir ideadan belli bir etki zorunlu olarak doğmalıdır (Bölüm 1, Ön. 36), ve sonsuz olduğu sürece değil ama verili idea ile etkilenmiş olarak görüldüğu sürece (Bölüm 2, Ön. 9) Tanrı bu etkinin zorunlu nedenidir (Bölüm 3, Tan. 1). Ama Tanrının herhangi birinin anlığında yeterli olan bir idea tarafından etkilendiği sürece nedeni olduğu etkinin yeterli nedeni aynı anlıktır (Bölüm 2, Ön. 11'e Sonurgu). Öyleyse, anlığımız (Bölüm 3, Tan. 2) yeterli idealar taşıdığı sürece zorunlu olarak etkindir, ki tanıtlamayı istediğimiz ilk nokta buydu. Yine, eğer Tanrının kendi içinde yalnızca tek bir insanın anlığını değil ama aynı zamanda bu insanın anlığı ile birlikte başka şeylerin anlıklarını da [*mentis*] kapsaması ölçüsünde onda yeterli olan bir ideadan zorunlu olarak doğan herhangi birşey varsa, o zaman o insanın anlığı (Bölüm 2, Ön. 11'e Sonurgu) o şeyin yeterli değil ama ancak bölümsel

*[Paulus, Bruder, Van Vloten ve Land yayımlarında "mentes"; Jacob Stern "Geister anderer Dinge" olarak, G. H. R. Parkinson "minds of other things" olarak, Charles Appuhn "Ames d'autres choses" olarak çeviriyor. James Gutmann Bölüm 2, 11S'ye dayanarak "mentis" yerine "ideas" olarak okunması gerektiğini belirtir. "Başka şeylerin anlıkları" aşağıda bir kez daha yinelenecektir.]

nedenidir, ve dolayısıyla (Bölüm 3, Tan. 2), anlık yetersiz idealar taşıdığı sürece zorunlu olarak edilgindir. Ki tanıtlanacak ikinci noktaydı. Öyleyse anlığımız vs.—Q.E.D.

Somurgu. Bundan şu çıkar ki anlık ne denli yetersiz idea taşırırsa o denli edilgin olmaya açıktır, ve buna karşı ne denli yeterli idea taşıyorsa o denli etkindir.

ÖNERME 2

Ne beden anlığı düşünmeye, ne de anlık bedeni devim ya da dinginliğe, ya da başka herhangi birşey varsa, başka herhangi birşeye belirleyebilir.

Tamut. Tüm düşünme kipleri başka bir yüklem tarafından açıklandığı değil ama düşünen bir şey olduğu sürece Tanrıyı bir neden olarak alır (Bölüm 2, Ön. 6); öyleyse anlığı düşünmeye belirleyen şey bir düşünme kipidir, bir uzam kipi ya da (Bölüm 2, Tan. 1) beden değil—ki tanıtlanacak ilk noktaydı. Yine cismin devim ve dinginliği bir başka cisimden doğmalıdır ki, bu da devim ya da dinginliğe bir başkası tarafından belirlenmiş olmalıdır; ve, saltık olarak, bedende doğan herşey herhangi bir düşünme kipi tarafından değil ama belli bir uzam kipi tarafından etkileniyor olarak görülen Tanrıdan doğmuş olmalıdır (Bölüm 2, Ön. 6); başka bir deyişle, bir düşünme kipi olan anlıktan doğmuş olamaz (Bölüm 2, Ön. 11), ki tanıtlanacak ikinci nokta buydu. Öyleyse ne beden anlığı vs.—Q.E.D.

Not. Bu önerme Bölüm 2, Ön. 7'ye Notta söylenenlerden daha açık olarak anlaşılacaktır: anlık ve beden kimi zaman düşünce yüklemi altında, kimi zaman uzam yüklemi altında kavranan bir ve aynı şeydir. Bu nedendir ki, şeylerin düzeni ya da bağlantıları birdir, ya da doğa kimi zaman bu, kimi zaman o yüklem altında tasarlanır, ve buna göre bedenimizin etkinlik ve edilginlik düzeni doğada anlığın etkinlik ve edilginlik düzeni ile eşzaman-

lıdır; ki ayrıca Bölüm 2’de Ön. 12’yi tanıtlama yolumuzdan da açıktır. Ama durumun böyle olmasına ve kuşku için hiçbir zemin kalmamış olmasına karşın, gene de sorunu deneyim yoluyla doğrulamadıkça insanların bu söylenenleri soğukkanlılıkla tartmaya götürüleceğine pek inanmıyorum; çünkü bedenın yalnızca anlığın bir buyruğu ile devindiğine ya da dinginlikte kaldığına ve yalnızca anlığın istenci üzerine ve düşüncenin becerisine bağımlı bir dizi şeyi yaptığına katı bir biçimde inanırlar. Çünkü bedenın neler yapabileceği şimdiye dek hiç kimse tarafından belirlenmiş değildir; başka bir deyişle, deneyim şimdiye dek hiç kimseye bedenın, anlık tarafından belirlenmiş olmaksızın, yalnızca cisimsel olarak görüldüğü sürece, doğanın yasalarına göre neleri yapabileceğini ve neleri yapamayacağını öğretmiş değildir. Çünkü şimdiye dek hiç kimse bedenın yapısını tüm işlevlerini açıklayabilecek denli doğru olarak anlamış değildir, üstelik hayvanlarda insanın anlayış keskinliğini çok çok aşan birçok şeyin gözlenmiş olması, ve uyur gezerlerin uykularında uyanırken yapmayı göze alamadıkları birçok şeyi yapmaları gibi olgular bir yana; ve tüm bunlar bedenın kendisinin anlığın hayranlık duyacağı birçok şeyi yalnızca kendi doğasının yasalarından yapabileceğini gösterir. Yine, hiç kimse anlığın bedeni hangi yolda ya da hangi araçla devindirdiğini bilmez, ne de bedene iletebileceği kaç devim derecesi olduğunu ve onu hangi hızla devindirebileceğini bilir. Bundan şu çıkar ki, insanlar bedenın şu ya da bu eyleminin onun üzerinde gücü olan anlaktan kaynaklandığını söylerken ne dediklerini bilmezler, ve yalnızca gösterişli sözlerle eylemin nedeni konusunda hiçbirşey bilmediklerini ve onda hayret edilecek hiçbirşey görmediklerini itiraf ederler. Ama, anlığın bedeni hangi araç yoluyla devindirdiğini bilsinler ya da bilmesinler, herşeye karşın insan anlığı düşünmeye yatkın olmamış olsaydı, bedenın eylemsiz kalacak olduğunu deneyim yoluyla bulduklarını söyleyeceklerdir. Yine, yal-

nızca anlığın hem konuşma hem de sessiz kalma gücünü taşıdığını, ve bu nedenle anlığın kararına bağımlı gördükleri başka birçok şeyi yapabildiğini deneyim yoluyla bildiklerini söylerler. Ama ilk nokta üzerine, onlara deneyimin, tersine, beden devimsizken anlığın aynı zamanda düşünmeye yatkın olduğunu öğretip öğretmediğini sorarım. Çünkü beden uykuda dinginken, anlık da onunla birlikte uykuya dalar ve uyanıkken olan düşünme gücünü göstermez. Yine inanıyorum ki, herkes anlığın aynı nesne üzerinde düşünmeye her zaman eşit ölçüde yatkın olmadığını, ama bedenin onda şu ya da bu nesnenin imgesinin yaratılması için yatkınlığı ile orantılı olarak anlığın şu ya da bu nesneyi düşünmek için daha yatkın olacağını deneyimlemiş olmalıdır. Ama diyeceklerdir ki yapıların, tabloların ve yalnızca insan sanatının ürünleri olan bu tür şeylerin nedenlerinin salt cisimsel olarak görülen doğanın yasalarından çıkarsanması diye birşey olamaz; ve insan bedeni, anlık tarafından belirlenmedikçe ve güdülenmedikçe, örneğin bir tapınak yapmayı başaramaz. Ama şimdi gösterdiğim gibi, bedenin neler yapabileceğini bilmezler, ne de yalnızca doğasının irdelemesinden çıkarsanabilecek olanları bilebilirler, ve anlığın yönetimi olmaksızın olanaklı olacağına hiçbir zaman inanmayacakları birçok şeyin yalnızca doğanın yasalarına göre olduğunu kendi deneyimleriyle bulurlar, örneğin uyur-gezerlerin uykularında yaptıkları ve uyanıkken kendilerinin hayret ettikleri şeyler gibi. Burada işçilikte insan sanatı tarafından yapılan her şeyi çok çok aşan insan bedeninin yapısının kendisine dikkati çekebilirim—üstelik daha önce tanıtlamış olduğum gibi, hangi yüklem altında düşünülürse düşünülün doğadan sonsuz sayıda şeyin doğması olgusu bir yana. İkinci noktalarına gelince, belirtmem gerek ki, eğer sessiz kalmak ve konuşmak eşit ölçüde insanın gücü içinde olsaydı, durum insan sorunları açısından çok daha sevindirici olurdu. Ama deneyim yeterinden öte gösterir ki, hiçbirşey insan denetiminden

dil denli uzak değildir, ve insanlar başka hiçbirşeyde itki-lerini denetlemede olduğundan daha az başarılı değildir; bu yüzdendir ki birçokları yalnızca çok az istediğimiz şey-leri yapmada özgür olduğumuza inanırlar, çünkü bu tür şeyler için itki kolayca sık sık anımsadığımız bir başka şeyin anımsanması yoluyla kısıtlanabilir; buna karşı, bir başka şeyin anımsanması yoluyla yatıştırılamayacak den- li büyük bir heyecanla istenen şeyler açısından hiçbir biçimde özgür değildir. Ama daha sonra yapmış olmak- tan üzüntü duyduğumuz birçok şeyi yaptığımızı, ve sık sık çatışan duygular tarafından heyecandırıldığımızda “daha iyi olanı görüp gene de daha kötüsünü izlediğimi- zi”* görmemişlerse, hiçbirşey herşeyi özgürce yaptığımızı- za inanmalarının önüne geçemez. Böylece bebek memeyi özgürce aradığını, öfkeli çocuk oç almayı, korkak ise kaçmayı özgürce istediğini sanır. Ayaş ayıkken kendine saklayacaklarını anlığının özgür bir buyruğu ile söyledi- ğini sanır; böylece bir deli, bir geveze, bir çocuk ve bu türden başkaları tümü de anlığın özgür bir buyruğu ile konuştuklarına inanırken, buna karşı gerçekte konuşma dürtülerini kısıtlayacak güçleri yoktur, öyle ki deneyimin kendisi, ustan daha az açık olmamak üzere, insanların yalnızca eylemlerinin bilincinde iken buna karşın onları belirleyen nedenler konusunda bilgisiz oldukları için özgür olduklarına inandıklarını öğretir; yine, anlığın kararlarının itkilerin kendilerinden başka birşey olmadığını, ve bunların bedenin değişik yatkınlıklarına göre değiştiğini de öğretir. Çünkü herkes herşeyi duygularına göre yönetir; çatışan duygulardan ötürü heyecana kapı- lanlar ne istediklerini bilmezler; öte yandan hiçbir duygu tarafından etkilenmeyenler kolayca oraya buraya sürük- lenirler. Tüm bunlar açıkça gösterir ki, anlığın kararı, itki, ve beden belirlenimi doğada eşzamanlıdır; ya da daha doğrusu bir ve aynı şeydir ki, düşünme yüklemi

*[Ovid, *Başkalaşımalar*, VII, 20-21. “video meliora proboque, de- teriora sequor.”]

altında görüldüğünde ve onun tarafından anlatıldığında karar [*decretum*] olarak, ve uzam yüklemi altında görüldüğünde ve devim ve dinginlik yasalarından çıkarsandığında belirlenim [*determinatio*] olarak adlandırılır; ama bunlar konu üzerine söylenecek olanlardan daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü burada özellikle belirtmeyi istediğim bir başka nokta daha var: anlığın bir kararı ile bir şeyi yapabilmek için onu önceden yapmış olduğumuzu anımsamamız gerekir. Örneğin önceden öyle yaptığımızı anımsamadıkça bir sözcüğü kullanamayız. Ama herhangi bir şeyi anımsamak ya da unutmak anlığın gücü içinde değildir. Bu yüzden anımsadığımız şey üzerine anlığın kararına göre sessiz kalmanın ya da konuşmanın yalnızca anlığın gücü içinde olduğuna inanılır. Ama düşümüzde konuştuğumuz zaman, bunu anlığın özgür kararına göre yaptığımıza inanırız, ve gene de konuşmayız, ya da eğer konuşuyorsak, bu bedenin kendiliğinden bir deviminin sonucudur. Dahası, düşümüzde insanlardan bir şeyler gizleriz, ve bunu anlığın uyanıkken bildiğimiz şeyler üzerine sessiz kalmamızı sağlayana benzer bir kararı ile yaptığımızı sanırız. Yine, düşümüzde anlığın bir kararı ile uyanıkken yapmayı göze alamayacağımız şeyleri yaparız; ve bu yüzden anlıkta biri düşlemsel ve öteki özgür olan iki tür karar olup olmadığını bilmek isterim. Eğer bu çok büyük bir saçmalıkta, anlığın özgür olduğuna inanılan bu kararının imgelem ya da anımsamadan ayırdedilemez olduğunu, ve bir idea tarafından, bir idea olduğu ölçüde, zorunlu olarak içerilen doğrulamadan başka birşey olmadığını zorunlu olarak kabul etmeliyiz (Bölüm 2, Ön. 49). Anlığın bu kararları öyleyse anlıkta edimsel olarak varolan şeylerin ideaları ile aynı zorunluktan doğarlar. Buna göre, anlığın özgür bir kararına göre konuştuklarını, sustuklarını sananlar, ya da başka herhangi birşeyi yaptıklarına inananlar gözleri açık düş görenlerdir.

ÖNERME 3

Anlığın eylemleri yalnızca yeterli idealardan doğar; tutkular ise yalnızca yetersiz olanlara bağımlıdır.

Tamit. Anlığın özünü oluşturan ilk şey edimsel olarak varolan bir bedenin ideasından başka birşey değildir (Bölüm 2, Ön. 11 ve 13); ve bu idea (Bölüm 2, Ön. 15) bir dizi başka ideadan oluşur ki, bunlardan kimileri yeterli (Bölüm 2, Ön. 38'e Sonurğu) ve başkaları yetersizdir (Bölüm 2, Ön. 29'a Sonurğu). Öyleyse anlığın doğasından doğan ve anlığın yaklaşık nedeni olduğu ve bu neden yoluyla anlaşılması gereken herşey zorunlu olarak yeterli ya da yetersiz bir ideadan doğmalıdır. Ama anlık (Bölüm 3, Ön. 1) yetersiz idealar taşıdığı sürece zorunlu olarak edilgindir; dolayısıyla anlığın eylemleri yalnızca yeterli idealardan doğar, ve buna göre anlık yalnızca yetersiz idealar taşıdığı için edilgindir.—Q.E.D.

Not. Böylece görürüz ki anlık olumsuzlama içeren birşey taşımadıkça, başka bir deyişle, doğanın başka şeyler olmaksızın kendi başına açık ve seçik olarak algılanamayan bir parçası olarak görülmedikçe, tutkular onunla ilişkili değildir; ve bu uslamlama yoluyla, tutkuların tekil şeylerle tıpkı anlık ile olduğu gibi ilişkili olduklarını, ve başka herhangi bir yolda algılanamayacaklarını gösterebilirdim; ama amacım yalnızca insan anlığını irdelemektir.

ÖNERME 4

Hiçbir şey dışsal bir neden yoluyla olmaksızın yokedilemez.

Tamit. Bu önerme kendiliğinden-açıktır, çünkü verili herhangi bir şeyin tanımını şeyin özünü doğrular, ama yadsımaz; başka bir deyişle, şeyin özünü ortaya koyar, ama ortadan kaldırmaz. Öyleyse dışsal nedenleri değil ama yalnızca şeyin kendisini göz önüne aldığımız sürece, onda onu yokedebilecek hiçbirşey bulamayız.—Q.E.D.

ÖNERME 5

Şeyler biri ötekini yokedebildiği sürece aykırı doğalıdır, eş deyişle, aynı öznedede olamazlar.

Tamut. Eğer birbirleri ile bağdaşabilselerdi, ya da aynı öznedede aynı zamanda olabilselerdi, o zaman o öznedede onu yokedebilecek birşey olurdu, ki (Bölüm 3, Ön. 4) saçmadır. Öyleyse şeyler vs.—Q.E.D.

ÖNERME 6

Her şey, kendinde olduğu ölçüde, kendi varlığında sürmeye çabalar.

Tamut. Bireysel şeyler Tanrının yüklemelerini belli ve belirli bir yolda anlatan kiplerdir (Böl.1, Ön. 25), eş deyişle (Bölüm 1, Ön. 25'e Sonurgu), Tanrının belli ve belirli bir yolda var ve etkin olmasını sağlayan gücünü anlatan şeylerdir; ne de bir şey kendinde onu yokedebilecek ya da varoluşunu ortadan kaldırabilecek birşey taşır (Bölüm 3, Ön. 4); tersine, varoluşunu ortadan kaldırabilecek herşeye karşıttır (Bölüm 3, Ön. 5); öyleyse elinden geldiği ve kendinde olduğu sürece varlığını saklamaya çabalar.—Q.E.D.

ÖNERME 7

Her şeyin kendi varlığında sürmeye çalışma çabası şeyin kendisinin edimsel özünden başka birşey değildir.

Tamut. Her bir şeyin verili özünden belli şeyler zorunlu olarak doğar (Bölüm 1, Ön. 36), ne de şeyler belirli doğalarından zorunlu olarak doğandan başka birşeyi yapabilirler (Bölüm 1, Ön. 29); öyleyse bir şeyin ya kendi başına ya da başkaları ile birlikte herhangi birşeyi yapmasını ya da yapmaya çalışmasını sağlayan güç ya da çaba [*potentia sive conatus*], başka bir deyişle (Bölüm 3, Ön. 6), kendi varlığında sürmeye çabalamasını sağlayan güç ya da çaba şeyin kendisinin verili ya da edimsel özünden başka birşey değildir.—Q.E.D.

ÖNERME 8

*Her şeyin kendi varlığında sürmeye ‘çabalamasını’ sağlayan çaba sonlu değil ama belirsiz bir zamanı içerir.**

Tamit. Eğer bu çaba şeyin süresini belirleyen sınırlı bir zamanı içerseydi, o zaman yalnızca şeyin varolmasını sağlayan o güçten şeyin o sınırlı zamandan sonra varolamayacağı, ama yokolması gerektiği sonucu çıkardı; ama bu (Bölüm 3, Ön. 4) saçmadır; öyleyse bir şeyin varolmasını sağlayan çaba belirli bir zaman içermez; ama tersine (Bölüm 3, Ön. 4), eğer şey hiçbir dışsal neden tarafından yokedilmezse, şimdi varolmasını sağlayan aynı güç yoluyla her zaman varolmayı sürdürecektir; öyleyse bu çaba belirsiz bir zamanı içerir.—Q.E.D.

ÖNERME 9

Anlık, hem açık ve seçik hem de karışık idealar taşıdığı sürece, belirsiz bir süre varlığında sürmeye çabalar, ve bu çabasının bilincindedir.

Tamit. Anlığın özü yeterli ve yetersiz idealardan oluşur (yukarıda Bölüm 3, Ön. 3’te gösterdiğimiz gibi), ve dolayısıyla (Bölüm 3, Ön. 7), hem birincileri hem de ikincileri taşıdığı sürece varlığında sürmeye çabalar ve bunu belirsiz bir süre için yapar (Bölüm 3, Ön. 8). Ama anlık (Bölüm 2, Ön. 23) bedenin değişikliklerinin ideaları yoluyla zorunlu olarak kendinin bilincinde, ve dolayısıyla (Bölüm 3, Ön. 7) çabasının bilincindedir.—Q.E.D.

Not. Bu çaba, yalnızca anlık ile ilişkili olduğu zaman, *istenç* olarak adlandırılır; ama aynı zamanda hem anlık

*[“*Conatus, quo unaquaeque res in suo esse perseverare conatur ...*” şu biçimlerde karşlanır: “Das Bestreben, womit jedes Ding in seinem Sein zu verharren strebt, ... :: The effort by which each thing endeavours to persevere ... :: The endeavour wherewith a thing endeavours to persist... :: L’effort par lequel chaque chose s’efforce de persévérer ...”]

hem de beden ile ilişkili olduğu zaman *itki* olarak adlandırılır ki, buna göre insanın özünden başka birşey değildir ve insanın sakinimine yardım eden şeyler zorunlu olarak onun doğasından doğar; buna göre insan bunları yapmaya belirlenir. Bu yüzden istek ve itki arasındaki biricik ayrım isteğin genellikle insanlarla onlar itkilerinin bilincinde oldukları sürece ilişkili olmasıdır, ve buna göre şöyle tanımlanabilir: *İstek bilinçli itkidir [=itkinin bilinci ile itkidir]*. Böylece tüm bunlardan açıktır ki, birşeye yönelik çabamız, istencimiz, itkimiz, isteğimiz o şeyi iyi saydığımız için değildir; ama tersine birşeye yönelik çabamız, istencimiz, itkimiz, isteğimiz olduğu içindir ki o şeyi iyi olarak yargılarız.

ÖNERME 10

Bedenin varoluşunu dışlayan bir idea anlıkta bulunamaz; böyle br idea tersine ona aykırıdır.

Tamt. Bedenimizi yokedebilecek birşey onda olamaz (Bölüm 3, Ön. 5), ve dolayısıyla bedenin ideasını taşıdığı sürece Tanrıda böyle bir şeyin ideası olamaz (Bölüm 2, Ön. 9'a Sonurgu); başka bir deyişle (Bölüm 2, Ön. 11 ve 13), böyle bir şeyin ideası anlığımızda olamaz, ama, tersine, (Bölüm 2, Ön. 11 ve 13) anlığın özünü oluşturan ilk şey edimsel olarak varolan bir bedenın ideası olduğu için, anlığımızın ilk ve başlıca çabası bedenimizin varoluşunu doğrulamaktır (Bölüm 3, Ön. 7); buna göre bedenimizin varoluşunu yadsıyan idea anlığımıza aykırıdır vs.—Q.E.D.

ÖNERME 11

Bedenimizin etkinlik gücünü arttıran, azaltan, ona yardım eden ya da onu kısıtlayan ne olursa olsun, o şeyin ideası anlığımızın düşünme gücünü artırır, azaltır, ona yardım eder ya da onu kısıtlar.

Tamt. Bu önerme Bölüm 2, Ön. 7'den ve ayrıca Bölüm 2, Ön. 14'ten açıktır.

Not. Böylece anlığın büyük değişimlere uğrayabildiğini, ve şimdi daha büyük ve sonra daha küçük bir eksiksizliğe geçebildiğini görürüz; bu ‘edilginlikler’ bize *haz* [*laetitia*] ve *acı* [*tristia*] duygularını açıklar. Buna göre, aşağıda *haz* ile *anlığın daha büyük bir eksiksizliğe geçmesini sağlayan edilginliği* anlıyorum. Buna karşı, *acı* ile *daha küçük bir eksiksizliğe geçmesini sağlayan edilginliği*. Yine, *eşzamanlı olarak hem anlık hem de beden ile ilişkili haz duygusuna hoşlaşma* [*titillatio*] ya da *neşe* [*hilaritas*], ama *acı* duygusuna ise *keder* [*dolor*] ya da *hüzün* [*melancholia*] diyeceğim. Ama belirtmek gerek ki, hoşlaşma ve keder bir insan ile ancak onun parçalarından biri geri kalanlardan daha çok etkilendiği zaman ilişkilidir; ama neşe ve hüzün ise tüm parçalar eşit olarak etkilendiği zaman. İsteğin ne olduğunu Bölüm 3, Ön. 9’a Notta açıkladım; ve bu üçü dışında hiçbir birincil duygu tanımıyorum, çünkü tüm başkalarının bunlardan kaynaklandığını aşağıda göstereceğim. Ama daha öte ilerlemeden önce, Bölüm 3, Ön. 10’u daha tam olarak açıklayacağım, öyle ki bir ideanın bir ideaya hangi yolda aykırı olduğunu daha açık olarak anlayabilelim.

Bölüm 2, Ön. 17’ye Notta gösterdiğimiz gibi anlığın özünü oluşturan *idea* bedeninin kendisi varolduğu sürece bedeninin varoluşunu içerir. Yine, Bölüm 2, Ön. 8’e Sonurgu ve Notta çıktığı gibi, anlığımızın şimdiki varoluşu yalnızca anlığın bedeninin edimsel varoluşunu içermesine bağlıdır. Son olarak gösterdim ki, anlığın şeyleri imgelemesini ve anımsamasını sağlayan gücü ayrıca bedeninin edimsel varoluşunu içermesine de bağlıdır (Bölüm 2, Ön. 17, ve 18 ve Not). Bundan şu çıkar ki anlığın şimdiki varoluşu ve imgeleme gücü anlık bedeninin şimdiki varoluşunu doğrulamaya son verir vermez ortadan kalkar. Ama anlığın bedeninin bu varoluşunu doğrulamaya son vermesinin nedeni anlığın kendisi olamaz (Bölüm 2, Ön. 4); ne de bedeninin varolmaya son vermesi olabilir. Çünkü (Bölüm 2, Ön. 6) anlığın bedeninin varoluşunu doğrulamasının nedeni bedeninin varolmaya başlaması